

"IT IS NOT IN THE HEAVENS"

WHAT THE MITZVAH OF EATING ON EREV YOM KIPPUR
CAN TEACH US ABOUT EVERY OTHER DAY OF THE YEAR

בענין מצות אכילה בערב יום הכפורים

~ ערב יו"כ תשע"ח ~

1# ויקרא כג - וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. אַךְ בַּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכְּפָרִים הוּא מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם וְהִקַּרְבַּתֶם אֵשׁ לַה'. וְכָל מְלֶאכֶה לֹא תַעֲשׂוּ בַעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה כִּי יוֹם כְּפָרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם. כִּי כָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא תַעֲנֶה בַעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה מֵעַמִּיהָ. וְכָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַעֲשֶׂה כָּל מְלֶאכֶה בַעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה וְהִאֲבִדְתִי אֶת הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עִמָּה. כָּל מְלֶאכֶה לֹא תַעֲשׂוּ חֶקֶת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם. שֶׁבֶת שְׁבִתוֹן הוּא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּתְּשׁוּעָה לַחֹדֶשׁ בְּעֶרֶב מִעֶרֶב עַד עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שְׁבִתְכֶם.

2# מס' ברכות ח - כתיב (ויקרא כג) ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב, וכי בתשעה מתעניין? והלא בעשרה מתעניין! אלא לומר לך: כל האוכל והשותה בתשיעי, מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי.

3# תוס' שם ד"ה כאילו - כאילו מתענה תשיעי ועשירי - ה"פ אם נצטווה להתענות יום ט'. והקשה רבינו שמואל ב"ר אהרן מינבי"ל מאי קשיא ליה והא כתיב בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות (שמות יב) ואותו ערב ר"ל ערב של ט"ו הכא נמי נימא מאי ערב ערב של עשירי ויש לומר דשאני התם דכתיב תאכלו לבסוף דמשמע הכי בראשון ב"י"ד בלילה תאכלו מצות. אבל הכא כתיב ועניתם קודם בערב דמשמע ועניתם מיד ביום התשיעי.

4# תורה תמימה ויקרא כג: צז - כבר הקשו התוס' מאי קשיא ליה וכי בתשעה מתעניין והא כתיב בתשעה לחדש בערב והיינו בליל עשירי, ותרצו בדוחק, יעו"ש. ולי נראה דהכונה דבשלמא בעלמא אי הוי כתיב לשון כזה באמת לא היה קשה כלל, משום ד"ל דכונת לשון כזה שגם בלילה יתענו, אבל הכא א"צ לזה, לפי המבואר בדרשה דלעיל דעל ענוי דלילה יש רבוי מיוחד א"כ לא הול"ל כאן בתשעה לחדש בערב אלא בעשור לחדש ותו לא ולא היינו טועין לומר דאין הלילה בכלל אחרי דיש רבוי מיוחד ללילה, אלא מדכתיב כן, ע"כ צ"ל דאין הכונה בתשעה לחדש בלילה אלא בעת שמתחיל ערב של יום התשיעי, דהיינו משש שעות ולמעלה, וכמו דכתיב שם תזבח את הפסח בערב (פי' ראה), שפירושו משש שעות ולמעלה, והפסח נעשה בעוד יום כמש"כ בארבעה עשר יום לחדש פסח לה', וא"כ יהיה הכונה כאן בתשעה לחדש בערב שביום התשיעי גופיה יתענו, ועל זה פריך שבאמת הלא אין זה מן הדין אלא המצוה להתענות בעשירי, ומשני דלכן הוציא הכתוב בלשון כזה לרמז דכל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה גם בתשיעי.

5# רש"י שם ד"ה מעלה עליו הכתוב כו' - והכי קאמר קרא הכינו עצמכם בתשעה לחדש לענוי המחרת והרי הוא בעיני כענוי היום

6# רש"י מס' יומא פא: ד"ה כל האוכל ושותה וכו' - והכי משמע קרא: ועניתם בתשעה כלומר התקן עצמך בתשעה שתוכל להתענות בעשרה, ומדאפקיה קרא בלשון עינוי, לומר לך: הרי הוא כאילו מתענה בתשעה.

7# רא"ש יומא פרק ח סימן כב - כלומר הכינו עצמכם בתשעה לחדש להתחזק באכילה ובשתיה כדי שתוכלו להתענות למחר להראות חיבתו של המקום ב"ה לישראל. כאדם שיש לו ילד שעשועים וגזר עליו להתענות יום אחד וצוה להאכילו ולהשקותו ערב יום התענית כדי שיוכל לסבול כך הקב"ה מכל ימות השנה לא צוה לישראל להתענות אלא יום אחד לטובתו לכפר על עונותם והזהירם לאכול ולשתות ערב התענית ומאחר שהוציא אותה אכילה ושתיה בלשון עינוי אלמא חשיבא היא כעינוי וכאילו נצטוו על עינוי של תשיעי ועשירי.

8# ב"ח או"ח תרד - והוא מאהבת הקדוש ברוך הוא כלומר הכוונה בזה להראות חיבתו של המקום ברוך הוא לישראל ביום הכפורים שגזר עליהם במצוה שיאכלו כדי שלא יזיק להם התענית ולכך למדנו בו שהאוכל כאילו נצטווה להתענות דמעתה ודאי כל אחד יהיה זריז לאכול הרבה כיון שהאכילה גופה חשיבא כעינוי ומקבל עליה שכר כאילו נצטווה להתענות בערב יום הכפורים

9# שבלי הלקט ס' שז - ורבינו ישעיה זצ"ל פירש יש לו שכר על אכילתו כאילו צוהו השם להתענות תשיעי ועשירי ונתענה או יש לומר שמפני שאוכל יפה בערב יום הכיפורים וביום הכיפורים מתענה קשה לו עינויו יותר.

10# תורה תמימה ויקרא כג: צז - וי"ל ע"פ מ"ד בתענית כ"ז ב' דאנשי משמר שבמקדש לא היו מתעניין באחד בשבת, ואמרו על זה בגמרא הרבה טעמים, ואחד מהם הוא כדי שלא יצאו ממנוחה ועונג לצער ותענית, וכתבו המפרשים בבאור טעם זה, מפני שתענית הבא לאחר יום רבוי אכילה ושתיה קשה התענית יותר מכפי תענית אחר יום בסדר רגיל, ולכן מכיון שבשבת מרבים לאכול ולשתות והוי התענית שביום הראשון קשה יותר לכן לא היו מתעניין אז, ולפי"ז מבואר שכל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו מתענה תשיעי ועשירי, והוא מפני שתענית יום עשירי קשה לו ע"י רבוי אכילה בתשיעי, ונמצא שאכילה בתשיעי הוי הכנה לקושי התענית, ולכן עולה לו התענית של יום העשירי בערך תענית של שני ימים.

11# ספר שערי תשובה לרבינו יונה שער ד - ואם עבר אדם על מצות לא תעשה ועשה תשובה, ידאג לעונו ויכסוף ויחכה להגיע ליום הכפורים למען יתרצה אל השם יתברך, כי רצונו חיי הנפש והגוף וחיי כל נוצר, כמו שנאמר (תהלים ל, ו): "חיים ברצוני". ועל כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (ראש השנה ט, א): כל הקובע סעודה בערב יום הכפורים כאילו נצטווה להתענות תשיעי ועשירי והתענה בהם, כי הראה שמחתו בהגיע זמן כפרתו, ותהיה לו לעדה על דאגתו לאשמתו, ויגונותיו לעונותיו.

והשנית כי בשאר ימים טובים אנחנו קובעים סעודה לשמחת המצוה, כי יגדל וישגא מאד שכל השמחה על המצוות, כמו שנאמר (דברי הימים א כט, יז): "ועתה עמך הנמצאו פה ראיתי בשמחה להתנדב לך", ונאמר (דברים כח, מז): "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב", ומפני שהצום ביום הכפורים, נתחייבו לקבוע סעודה על שמחת המצוה בערב יום הכפורים.

#12 רמ"ק עבודת יוה"כ - דרך כל ישראל לשמוח בערב יום הכיפורים ולתקן סעודה יפה. ואמנם, טעם לזה יתבאר במה שהקשו בזה, כי התשובה היא אחת ממצוות העשה, ובכל מצוות העשה צריך שמחה. אם כן, השב בתשובה עיקרו הכנעה ודאגה, אם כן שמחה בתשובה היא? ועתה לעניניו נאמר, כי יום הכיפורים אין בו שמחה מחמת דאגות העוונות, ועיני כל ישראל תלויים לאביהם שבשמים, לראות שיוציא לאור משפטם ואין שמחה, לכן הקדימו השמחה אל המצוה, לכן ראוי לתקן את הבית במצע ושולחן מלא ברכת השם בערב יום זה ולשמוח בו שמחה של מצווה, וכנגד זה אמרו בגמרא (יומא פא, ב): 'כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי', מפני שהעינוי העשירי אינו נרצה לפניו מפני שהוא בדאגה, אלא אם שמח בתשיעי אז מקבל תענית העשירי.

#13 שבלי הלקט ס' שז - ואחי ר' בנימין זצ"ל פי' כל האוכל ושותה בתשיעי כאילו נתענה תשיעי ועשירי להוציא מלבן של צדוקין שמתענין גם בתשיעי לפי שלא ניתן הכתוב לידרש אלא לחכמים, וחכמים דרשו עינוי זה שהוא באכילה ושתיה

#14 שו"ת כתב סופר אורח חיים סימן קיב - ...ומדי עייני בספק זה נפל מלתא דספיקא בדעתי מי שא"א לו להתענות ביה"כ כגון שיש לו חולי נופל לימי' ועתים וביה"כ בזמנו בא לו או כדומה חולי הבאה מזמן לזמן וזמנו קבוע לו ביה"כ ומנוע ע"פ הרופא להתענות באמרו שע"כ יסתכן בוודאי או באפשר אם מחוייב לאכול בעיוה"כ או נימא כיון דא"א לו לקיים להתענות בעשירי אין עליו חיוב לאכול בתשיעי, ומסתבר לכאורה דחייב דניהי דא"א לו לקיים מקצתו לאכול בתשיעי דמחשב לו כאלו התענה בתשיעי כן נראה פשוט מן המושכל, אלא כד ניזל בתר טעמא דמצוה זו כדי שיהי' לו כח ועצמה להתענות בעשירי וכיון שא"א להתענות בעשירי ליכא מצוה לגבי דידי' לאכול בעשירי כנ"ל...

#15 מקראי קודש (ימים נוראים) עמ' קכו -

**מי שדעתו ברור שיוכל להתענות אפילו
לא יאכל בעיוה"כ אין עליו מצוה לאכול**

(1) בטר הטעם כתבו רש"י והמור הר"י בחולה שאוכל ביוה"כ. בשאלות בפ' ברכה (שאלת קסז) הגירסא כל האוכל ושותה בתשעה ומתענה בעשירי, וב"העמק-שאלה" שם: ומתענה בעשירי בגמרא ליתא אבל נוסחאת רבינו מיושבת שאין נחשב אכילת תשיעי למצוה אא"כ מתענה בעשירי שהרי קרא אסמכי' לעשירי וכו' ויש להוסיף עוד לפי נוסח זה דעיקר מצות אכילה בעיוה"כ אינו אלא כדי שיוכל להתענות בעשירי וכפרש"י ביומא בזה"ל והכי משמע קרא ועניתם בתשיעי כלומר התקן עצמך בתשעה שתוכל להתענות בעשרה. וכ"פ רש"י (ברכות דף ח ע"ב) הכינו עצמכם לעינוי המחרת. ולא יהא מוכרח לאכול מפני הסכנה. ולפי"ז מי שדעתו ברור שיוכל להתענות אפילו אם לא יאכל בעיוה"כ אין עליו מצוה כלל לאכול בעיוה"כ. ומיושב בזה נוסחת רבינו בהא דמר בריה דרבינא וכו'.

#16 שו"ת רבי עקיבא איגר מהדורה קמא ס' טז - לידידי האלוף ר' זלמן מפאלצין. על אודות בתו החולנית שכל אוכל מזיק לה וכמה שבועות כל מחיתה מסמי תרופה, ד' ירחם עליה ישלח דברו וירפאה, אם חייבת לאכול בערב יוה"כ. חלילה וחלילה לה לאכול, ולאשר כותב ר"מ שהיא מלומדה וגם חרידה לדבר אלקים ובקושי תשמע לו, עצתי ליקח שמש או שני שמשים להגיד לה שבא אגרתא ממני לגזור עליה בגזירה חמורה שלא תאכל שום דבר עודף על מה שרגילה בו בכל יום. ובאמת דין זה שלפנינו אינו צריך בושש, אבל אני נבוך בכל נשים הבריות אם חייבות לאכול בערב יוה"כ דאפשר הן פטורות כמו מכל מ"ע שהזמן גרמא...או לא, כיון דקרא מפיך לה בלשון בתשעה לחודש בערב וכו' ולומר דהוי כאלו התענה תשיעי ועשירי ממילא כל שמחוייב בתענית עשירי מחוייב לקיים ועניתם כו' לאכול בתשיעי, וצ"ע לעת הפנאי. ידידו עקיבא בן מ"ו הרב ר' משה גינו מא"ש

#17 מנחת חינוך מצוה שיג - ...ודע דז"פ דבערב יה"כ דמצוה לאכול אין חיוב דוקא פת כמו שויו"ט דלא מצינו זה בשום מקום רק מצוה לאכול ויוצא בכ"ד וכ"ה במג"א ה' מגלה גבי פורים וכאן נמי בודאי הוא כן וזה נראה פשוט. ונלע"ד כיון דאכילת עיה"כ נפ"ל מלשון עינוי אפ"ל דאינו יוצא אלא אם אכל בערב יום הכיפורים שיעור ככותבת דכה"ג לא הוי עינוי ביום הכיפורים ואכילה זו גז"ה"כ דנקרא עינוי אבל בפחות משיעור זה דביה"כ לא עבר על מצות עינוי והוי כמתענה א"כ בערב יום הכיפורים לא יצא דהוי כמתענה דפחות מכותבת בשיעור הצירוף הוי עינוי ובערב יה"כ אסור להתענות ע"כ צריך לאכול שיעור כותבת בתוך א"פ ושאינו משאר שויו"ט דמצוה לאכול והוי בכזית או בכביצה אבל כאן דנפ"ל מעינוי דיה"כ צ"ל ההיפוך מיה"כ כנלע"ד

#18 שו"ת משנה הלכות חלק יא סימן תצג - בדבר שאלתו בעיו"כ שמצוה לאכול מטעם דכל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו התענה תשיעי ועשירי אי יש ענין להאכיל קטנים קודם הזמן עיי"כ או דילמא כיון דלית בהו טעמא כאלו התענה לא בעי. לפענ"ד דיש מצוה להאכיל הקטנים עיו"כ עם חשיכה קודם זמן איסור אכילה הגם שאינם מצווין ואין חייבין להתענות וי"ל בתרי אנפי או מטעם שכל שאפשר בהיתר לא יעשה בזמן האיסור או מטעם חינוך וקצת יש לדייק כן ממה שאמרו בגמ' (פסחים ק"ט) אמרו עליו על ר' עקיבא מימיו לא אמר הגיע עת לעמוד בבהמ"ד חוץ מערבי פסחים וערב יו"כ, בע"פ, בשביל תינוקות כדי שלא ישנו, וערב יוה"כ כדי שיאכילו את בניהם. ולכאורה מאי מצוה איכא בעיו"כ להאכיל את בניהם ועיי"כ כמו דבע"פ מצוה שישנו ביום כדי שלא ישנו בלילה על הסדר והוא מצוה והכ"נ עיו"כ ומשמע לכאורה דעיו"כ מצוה להאכיל הבנים והבן ואולי מטעם חינוך. בברכה ובלב ונפש, מנשה הקטן

ומוצן הדין דכל האוכל עיו"כ כאילו התענה בתשיעי ועשירי. [ובזה יש לבאר הא דאם מת בסעודת עיו"כ יש לו כפרת יוה"כ לשיטת הרמז"ס, עיין בהל' תשובה דחיוז וידוי בעיוה"כ שמא יחנק, ולכאורה קשה הא אם יחנק בעיוה"כ בלא"ה אין לו כפרת יוה"כ, ולמה לו כלל להתוודות בעיוה"כ, ומוכרח דגם בעיוהכ"פ יש לו כפרת יוה"כ, דכבר התחיל מעשה התענית ע"י אכילת עיו"כ].

ולפ"ז נראה לומר עוד, דיסוד הדין של אכילה בעיוה"כ אינה מלות אכילה, אלא איסור של תענית בעיוה"כ כדי שתהא שציתה הניכרת [אלא שכל האוכל מעלה עליו הכתוב כאילו התענה בתשיעי, אבל עיקר הדין הוא דין איסור עיין בתו' שם (ט, ז - ד"ה כאילו)]. וע"כ הוא דמייתי לה הרמז"ס בהל' נדרים בהל' ימים שאין מתענים בהם, אבל אי"ז מ"ע של אכילה ושתיה.

ונראה לפ"ז דהא דאסור להתענות בעיוה"כ יסודה כמה שכתב הרמז"ס בפ"א הלכה ד' משציתת עשור, דחיוז ענוי ציוה"כ הוא מדין מלות שציתה והוא חיוז לשצות מאכילה ושתיה וכלשוננו שם, "מ"ע אחרת יש ציוס הכפורים והיא לשצות צו מאכילה ושתיה", וא"כ נראה דמה"ט חייב לאכול עיו"כ כדי לשצות ציוה"כ שציתה הניכרת מאכילה ושתיה, דאם אינו אוכל עיו"כ אין כאן שציתה הניכרת, והאכילה בעיו"כ הוא מקיומי התענית וחלק ממעשה השציתה מאכילה, וזהו יסוד הדרשא בגמ' ר"ה (ט, א) מקרא דועניתם את נפשותיכם בתשעה "וכי בתשיעי מתענין הא בעשירי מתענין אלא כל האוכל והשותה בתשיעי דלכאורה לא נרמז כלל אכילת עיוה"כ בהך קרא, אלא באמת אכילת עיו"כ נכללת במלות שציתה ציוה"כ, והרי זה כאילו מתחיל להתענות מתשיעי, דע"י אכילתו נעשית השציתה של יוה"כ שציתה הניכרת.

#20 פרדס יוסף ויקרא כג: לב -

התענה צט'. דבעשירי יתענה באמת. ראיתי צטס הג"ר ישעי' מושקאט ז"ל מפראגא. דנכריתות (ר): כל תענית שאין בו ממושעי ישראל אינו תענית. לפ"ז ציו"כ שתולה כל כפרת צנ"י ואולי פושעי לא יתענו. והתענית לא יהי' תענית. לכן חידשו חז"ל שאכילה בעיו"כ לא שהיו כאלו התענו ע"י, ורק כמו שהתענו ג"כ צי". ממילא פושעי יהי' בכלל תענית יו"כ. דהם יאכלו צט' בצירור וממילא הוי כאלו השתתפו בתענית יו"כ. ואכילה עיי"כ טושה שתענית עשירי יהי' תענית טוב ואמת. וש"ך לומר כאלו התענה תשיעי ועשירי :

#21 של"ה מסכת יומא פרק תורה אור קלו - וזה לשון הזהר בפרשת אחרי מות (ח"ג דף ס"ח ע"ב), 'תענו את נפשתיכם' (ויקרא טז, כט) נפשתיכם קאמר, בגין דישראל משתכחין קמיה מלכא קדישא, ויהא רעותא דלהון לגבי קודשא בריך הוא לאדבקא ביה, בגין דיתכפר להו חוביהו. ועל דא מאן דאכיל ושתא בתשיעא, ומענג נפשיה במיכליא ובמשתיא, אשתכח בעשירא עינויא דנפשא, בתרין חולקין. ואשתכח כאלו אתעני תשיעאה ועשיראה. 'את נפשתיכם', לאכללא כולא גופא ונפשא, ולא תכנעא בההיא יומא לאתכפרא על חוביהון, עד כאן. פירוש, 'נפשתיכם' רומז לשתי נפשות, דהיינו גוף ונפש. ועינוי הגוף הוא התענית, ועינוי הנפש הוא האכילה. ובתשיעי מענין הנפש דהיינו האכילה, וביום כפורים מענין הגוף, ובזה הם שניהם מעונין. עוד יש טעם לדבר, מאחר שהוא שמח וטוב לב בערב יום כפורים, בהאמינו אמונה שלמה שיום המחר יהיה יום סליחה וכפרה לכל עם ישראל, ומאותה שמחה אוכל ושותה, לכך נחשב כאילו התענה, כי היא שמחה של מצוה, מצות יום הכפורים שמאמין בו. עוד יתבאר לקמן בדרושים, כמה טעמים בסוד אכילה זו.

#22 ערוך לנו מס' ראש השנה ט. - ...ובדין היה שתהיה התשובה לגוף ונשמה כאחד דאינו מועיל תשובה נפרדת כמו שביארתי במקום אחר מה שנאמר סוף יומא (פה ב) מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל שדימה טהרת הקב"ה ע"י תשובה למקוה כמו שבמקוה צריך לטבול כל חלקי הגוף כמו"כ בל יאמר אדם היום אעשה תשובה על חטא זה ומחר על חטא אחר אלא צריכה להיות התשובה על כל עבירות יחד ולכן גם התשובה על שני מיני חטאים נגד גוף ונשמה בדין שתהא יחד אבל זה בלתי אפשר דאם יאכל ויצום יחד בעת אחד אין כאן עינוי לא לגוף ולא לנשמה על כן חלקה התורה ב' מיני עינוים לעתות מפורדות עינוי הנשמה לתשיעי ועינוי הגוף לעשירי והקדימה תיקון הנשמה לתיקון הגוף באשר הוא חלק המעולה שבאדם אמנם למען לא יחשב זה כתשובה חלוקה שאינה דומה למקוה לכן מעלה עליו הכתוב כאלו התענה תשיעי ועשירי דהיינו כאלו כל אחד מבי מיני העינוים היה בתשיעי ועשירי יחד וזה רמז הכתוב במה שכללם הכתוב יחד ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחודש וגם מערב עד ערב תשבתו שבתכם. ואח"כ מצאתי מקצת הדברים בשל"ה הלי' תשובה

רלע"ד נראה לומר טעם חדש למצות אכילה בערב יוה"כ, ונקדים לזה פסק הרמב"ם ריש הלכות שביתת עשור שפוסק, מצות עשה לשבות מאכילה ושתייה ביום הכפורים, הרי דקרי למצות צום שביתה כמו שמצוה לשבות ממלאכה בשבת ויום טוב, וכן מבואר בגמרא יומא (פא:) דענוי היא בכלל מצות שביתה דכתיב «מערב עד ערב תשבתו שבתכם» ע"ש, וכן פירש להדיא בסה"מ (מ"ע קס"ד) ע"ש היטב, וכל הלכות יוה"כ מכנה הרמב"ם «הלכות שביתת עשור» אף שעיקרם הלכות הצום, אבל לא נתבאר דלכאורה שביתה שייך ממלאכה, אבל ביוה"כ המצוה למנוע מאכילה ושתייה כדי לענות את נפשו ולא שייך כלל לחיוב שביתה.

ונראה ללמוד מזה יסוד חדש, דשאני מצות תענית ביוה"כ מכל הצומות, דתמיד המצוה לענות ולסגף את נפשו כדי שיוכנע לבבו וישוב לה' וע"כ אינו ענין למלא בטנו לפני התענית שלא ירגיש הענוי כלל שבזה מבטל כוונת הצום, ואף שאין בזה איסור מדינא, מ"מ אינו מקיים כוונת המצוה, משא"כ ביוה"כ עלינו לשבות ביום הזה ממלאכה ואכילה ושתייה שפעם אחת בשנה עלינו להיות

דומין למלאכים, וכן מבואר במדרש שביוה"כ אין אכילה ושתייה דומיא דמלאכים, וזהו שורש מצות התורה לשבות מכל אלו, ולכן קרינן מצות ענוי חיוב שביתה שיסודה גדר שביתה מאכילה ושתייה ולא מצות סיגוף, ומהאי טעמא אילי מצות התורה שנאכל הרבה שלא נרגיש חומר הצום, להוכיח בעליל מזה צורת מצות יוה"כ שאין מצות צום ביוה"כ להרגיש צער וסיגוף, שאדרבה מצות הבורא ית"ש לאכול ולשתות הרבה בערב יוה"כ שלא נרגיש צער הענוי, רק עיקרה מצות שביתה מאכילה ושתייה שנהיה דומין למלאכים, אבל בעצם יוה"כ הוא יום טוב שנקבע לדורות ליום סליחה ומחילה, וא"ש טעם המצוה לאכול ולשתות בערב יוה"כ, וכשיתעורר לבבנו שביום הכפורים אחת בשנה קרוב אלינו מאד הבורא ית"ש שאנו אצלו כמלאכים בודאי נתעורר להיות נקיים מכל חטא כמותם שזהו מטרת הצום ומצות אכילה לפניה, ודו"ק היטב בכל זה כי אמרתי הג"ל דרך דרוש ונכון הוא. (ועיין רש"י ור"ן בשבת קט"ו. גבי קניבת ירק א).

#24 חי' ר' יהונתן אייבשיץ
מס' ברכות ח:

שם ע"ב. גם, כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי. ויש להבין מה טיבה של מצוה זו בימי תשובה, ומחר יהיה האות הזה לטהר אותנו מכל חטא ואיך יערב לחיך האוכלים, והלא יותר ראוי לעורר עצמו בתשובה שלמה כראוי, אבל הענין כך דהנה אמרו [יומא פו, ב] היכי דמי בעל תשובה באותו מקום ובאותה אשה, דייקא ששם חטא והוא ניצל ממנו זהו לאות כי הוא בעל תשובה גמור,

והקב"ה מסייעו ועוזר לו לבל יכשל בם, והנה כל החטאים והמרי שרשו מן חטא אדם הראשון. כי נפל תחת עץ הדעת טוב ורע ונתדבק בנחש, וזהו ראש לכל העונות שעלינו לתקן סמוך ליוה"כ כי היה אז קבלת תשובת חטא אדה"ר²⁵, ועיקר תשובה כנ"ל, באותו מקום ובאותה אשה, כי אם יהיה בעל תשובה סגור מבלי גשת במקום נשים כלל אין ראייה שנשבר יצרו כ"כ למנוע מן החטא, אם יזדמן לו אשה ההיא, וכן בשארי עבירות מי שחטא באכילת טריפות וכדומה ממאכלים אסורים, אם ימנע עצמו ממאכל כלל וכלל, אין זה בגדר באותה אשה, אבל אם ימנע ממאכל איסור אף כי אכל ממאכלים מותרים, הרי זה באותה אשה, כי המאכל לפניו ומ"מ נמנע מאכילת אסורות, וזהו ענין כי כבר אמרו במדרש [בראשית רבה פרשה כא, ז] כי המונעים מטרופות ומאכלות אסורות, מביישים לאדם הראשון שהוא לא נזהר בזה, ולכך בערב יוה"כ שרצונינו לתקן חטא אדם הראשון, ותחת שהוא אכל ושתה דבר איסור, כי חוה סחטה ענבים ונתנה לו[שם פרשה יט, ה], עלינו לתקן, ולכן טבוח טבח והכן ואכול ושתה, ומ"מ אנו נמנעים מלאכול ח"ו דבר איסור, ובכל זה נמנעים גם מהמותרות, כי ח"ו להרבות באכילה ושתייה עד שיהיו שכורים ח"ו ביום קדוש כזה, וכל ישראל נמנעים מהמותרות ואינם אוכלים רק לקיום המין, ובזה מתקנים חטא אדה"ר. כי כמותר לנו נמנעים ומכ"ש באיסור ח"ו, וזהו תשובת המשקל והיינו באותה אשה, ולכן מאד צריך לזהר בימים אלו באכילת דברים המותרים שיהיו בלי פקפוק כלל, ובכל הדקדוקים שאפשר, כי הוא תיקון חטא אדם הראשון.

של מצוה כתשובת המשקל לחטאו. ועל כן מצינו בשלחן ערוך³² שהקפידו ביותר בעשרה ימים אלו בענייני אכילה, שיהיו המאכלים מהודרים בכשרותם בלי פיקפוק, והוא בשביל שיעלה תיקון לחטאו של אדם הראשון ולצאצאיו. מנהגי ירושלים שורש עמוק להם, בין מדעת בין שלא מדעת. נהגו אנשי ירושלים לאכול צימוקים בערב יום הכיפורים. אפשר שמלבד הטעם המפורש להרבות בעסקי אכילה, יש בו משום תיקון חטאו של אדם הראשון. שכן במדרש³³ אמרו, שאדם הראשון חטא בענבים. אלה היו ענבים של עבירה, וכנגד זה אוכלים צימוקי ענבים לשם מצוה.

#25 ס' הגיוני הלכה
ח"א עמ' 181

#26 **דברים ל -** כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום לא נפלאה היא ממך ולא רחקה הוא. לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה. ולא מעבר לים הוא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה. כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשתו.

#27 **רמב"ם הלכות דעות פרק ג:ב -** צריך האדם שיכוון לבו וכל מעשיו כולם לידע את השם ברוך הוא בלבד, ויהיה שבתו וקומו ודבורו הכל לעומת זה הדבר, כיצד כשישא ויתן או יעשה מלאכה ליטול שכר, לא יהיה בלבו לקבוץ ממון בלבד אלא יעשה דברים האלו כדי שימצא דברים שהגוף צריך להם מאכילה ושתייה וישיבת בית ונשיאת אשה, וכן כשיאכל וישתה ויבעול לא ישים בלבו לעשות דברים האלו כדי ליהנות בלבד עד שנמצא שאינו אוכל ושותה אלא המתוק לחיך ויבעול כדי ליהנות, אלא ישים על לבו שיאכל וישתה כדי להברות גופו ואיבריו בלבד...

#28 **שם הלכה ג -** המנהיג עצמו על פי הרפואה, אם שם על לבו שיהיה כל גופו ואבריו שלמים בלבד ושיהיו לו בני עושין מלאכתו ועמלין לצורכו אין זו דרך טובה, אלא ישים על לבו שיהא גופו שלם וחזק כדי שתהיה נפשו ישרה לדעת את ה', שאי אפשר שיבין וישתכל בחכמות והוא רעב וחולה או אחד מאיבריו כואב, וישים על לבו שיהיה לו בן אולי יהיה חכם וגדול בישראל, **נמצא המהלך בדרך זו כל ימיו עובד את ה' תמיד**, אפילו בשעה שנושא ונותן ואפילו בשעה שבוועל, מפני שמחשבתו בכל כדי שימצא צרכיו עד שיהיה גופו שלם לעבוד את ה', ואפילו בשעה שהוא ישן אם ישן לדעת כדי שתנוח דעתו עליו וינוח גופו כדי שלא יחלה ולא יוכל לעבוד את ה' והוא חולה, **נמצאת שינה שלו עבודה למקום ברוך הוא, ועל ענין זה צוו חכמים ואמרו וכל מעשיך יהיו לשם שמים, והוא שאמר שלמה בחכמתו (משלי ג) בְּכֹל דְרָכֶיךָ דַּעֲהוּ וְהוּא יִישֶׁר אֶרְחֶיךָ.**

#30 **שוי"ע או"ח רלא:א -** ...וכן בכל מה שיהנה בעולם הזה, לא יכוין להנאתו, אלא לעבודת הבורא יתברך, כדכתיב בכל דרכיך דעהו (משלי ג:ו) ואמרו חכמים: כל מעשיך יהיו לשם שמים, שאפילו דברים של רשות, כגון האכילה והשתיה וההליכה והישיבה והקיימה והתשמיש והשיחה וכל צרכי גופך, יהיו כולם לעבודת בוראך, או לדבר הגורם עבודתו... **כללו של דבר, חייב אדם לשום עיניו ולבו על דרכיו ולשקול כל מעשיו במאזני שכלו, וכשרואה דבר שיביא לידי עבודת הבורא יתברך יעשהו, ואם לאו לא יעשהו; ומי שנוהג כן, עובד את בוראו תמיד.**

#31 **שמות ג -** ומשה הִיָּה רֹעֵה אֶת צֹאן יִתְרוֹ חֹתֵנו כִּהֵן מִדָּן וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר וַיָּבֵא אֶל הַר הָאֱלֹקִים חֲרָבָה. וַיֵּרָא מִלְּאֲדָה ה' אֵלָיו בְּלַבַּת אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֵּרָא וְהִנֵּה הַסֵּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסֵּנֶה אֵינֶנּוּ אֶפֶל. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶסְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הַמַּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה מִדּוּעַ לֹא יִבְעַר הַסֵּנֶה. וַיֵּרָא ה' כִּי סָר לְרֵאיוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹקִים מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הַנֵּנִי. וַיֹּאמֶר אֶל תִּקְרַב הֵלֶם שֶׁל נְעֲלִיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמַּת קִדְּשׁ הוּא:

#32 **חפץ חיים עה"ת שם -**

בכל מקום ובכל זמן יכול אדם להתקרב אל בוראו, לעבדו ולקיים מצוותיו. עליו רק להשיג שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקב"ה, כאמר הכתוב, כי עונותיכם מבדילים וגו'. וזהו שאמר הקב"ה למשה, של נעליך מעל רגליך, כלומר זקוק אתה להסיר את המחיצה המבדלת בינך ובין המקום אשר אתה עומד עליו, כי בכל המקום אשר אזכיר את שמי קודש הוא, אלא שצריך להסיר המסך המבדיל, ואל תאמר שימים הראשונים היו טובים מאלה, כי לא מחכמה שאלת על זה, וכל אדם חייב לומר, מתי יגיעו מעשי למעשי אבותיננו, החילוק הוא רק בעובי המחיצה המבדלת. אבל אם רק מסירים אותה אזי מתגלה המקום בכל זוהר קדושתו ויפעת אורו, כעדות הכתוב, „כי המקור אשר אתה עומד עליו“ בלשון הוה, כלומר בכל מקום ובכל זמן קודש הוא, אלא שצריך לקיים את ה„של נעליך מעל רגליך“.

#33 **מס' סוכה מו. -** נטלו לצאת בו אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת לולב

#34 **ישעיהו נה:ו -** דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב

#35 **לתורה ולמועדים עמ' 197**

והוא שכתוב ברש"י בפרשתנו: "חמש פעמים היה הכהן הגדול מחליף מעבודת פנים לעבודת חוץ ומחוץ לפנים, ומשנה מבגדי זהב לבגדי לבן ומלבן לזהב, ובכל חליפה טעון טבילה ושני קידושים". והדבר לכאורה יפלא: כשמשנה מזהב ללבן, מחוץ לפנים, הדבר מובן שצריך טבילה וקידושים, שהרי הוא נכנס לקדושה גדולה יותר, לפני ולפנים, לקודש הקדשים. אבל כשמשנה מפנים לחוץ, מלבן לזהב, הרי הוא "יורד" מקדושתו, ולמה צריך טבילה וקידושים? הרי כל טבילה היא תוספת טהרה וקבלת קדושה, וזה מתאים כשצריך להיכנס לפנים, אבל לא כשיוצא מפנים לחוץ. אלא שעם כל הקדושה הגדולה של לפני ולפנים, הנה מבחינה אחרת יש תוספת קדושה דוקא בעבודת חוץ. דוקא כשנמצא בחוץ וגם שם ממשיך מקדושה העליונה של קודש הקדשים הרי זו רבותא וחיובות יתרה, ולכן צריך גם כאן טבילה וקידושים. כשעולים

"בזאת יבא אהרן אל-הקדש", ובמדרש: "בזאת, בזכות השבת, שנאמר: 'אשרי אנוש יעשה זאת'".³

השבת לא ללמד על עצמה יצאה, אלא ללמד על כל ששת ימי החול. אין השבת תלושה מהחול, לא לפנייה ולא לאחריה. מהצד האחד "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת", ומהצד השני השבת ממשיכה קדושה לימי החול הבאים, עד אשר יגיע הזמן של "מזמור שיר ליום השבת, ליום שכולו שבת"⁵. וגדולה מזו: מבחינה ידועה, הקדושה הנמשכת מהשבת אל החול חשובה יותר מקדושת השבת עצמה. בשבת, כשהאדם עקור ונטול מחיי החול ומסור ונתון כולו לחיי הנפש, אין בזה בליכך רבותא כמו בימות החול, כשהוא כליכולו טרוד ועסוק בדינר ובכוכר, ובכל זאת ממשיך גם לשם את הקודש ואת הטהרה.

#36 **שוי"ע או"ח תרכד:ד -** מברכים על האור, ואין מברכים במוצאי יוה"כ על האור שהוציאו עתה מן האבנים

#37 משנה ברורה שם ח' - במוצאי יוה"כ על האור שהוציאו וכו' - וה"ה כשהוציאו מן עצי גפרית [שקורין שוועבעליך] וכל כה"ג ומה שנשתנה יוה"כ משבת הוא משום דטעם שמברכין על האור במו"ש שאינו אלא לזכר שנברא האור במוצ"ש שאדם הראשון הקיש האבנים במוצ"ש זה בזה והוציא מהן אש לכך מותר לברך על אש כזה ממה שהוציאוהו עתה אבל במוצאי יוה"כ מה שמברכין על האור הוא להורות שיום זה היה קדוש משאר ימים טובים ונאסר להבעיר בו אש ועתה הותר והוי האש דבר חידוש ומברכין עליו וזה לא שייך אלא באור ששבת ר"ל שהיה בעולם ביוה"כ בשעת שביתה ופסקה הנאתה ממנה בו ביום ועכשיו הותר לו משא"כ באור זה שלא היה מעולם ביוה"כ אכן אם חל יוה"כ בשבת מותר מדינא לברך במוצאי שבת על אור זה אכן מנהג העולם להחמיר ועכ"פ בנר שהדליקו מן האור ההוא בוודאי יש להקל

#38 מס' עבודה זרה יז. - תניא אמרו עליו על ר"א בן דורדיא, שלא הניח זונה אחת בעולם שלא בא עליה. פעם אחת שמע שיש זונה אחת בכרכי הים והיתה נוטלת כיס דינרין בשכרה, נטל כיס דינרין והלך ועבר עליה שבעה נהרות. בשעת הרגל דבר הפיחה אמרה כשם שהפיחה זו אינה חוזרת למקומה, כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה.

הלך וישב בין שני הרים וגבעות, אמר הרים וגבעות בקשו עלי רחמים, אמרו לו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר (ישעיהו נד) כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה.

אמר שמים וארץ בקשו עלי רחמים אמרו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר (ישעיהו נא) כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה.

אמר: חמה ולבנה בקשו עלי רחמים, אמרו לו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר (ישעיהו כד) וחפרה הלבנה ובושה החמה.

אמר: כוכבים ומזלות בקשו עלי רחמים, אמרו לו: עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר (ישעיהו לד) ונמקו כל צבא השמים.

אמר אין הדבר תלוי אלא בי, הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו. יצתה בת קול ואמרה: ר"א בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא.

#39 במדבר פרק יז (פ' שלח) - ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא. וילנו על משה ועל אהרן כל בני ישראל ויאמרו אליהם כל העדה לו מתנו בארץ מצרים או במדבר הזה לו מתנו. ולמה ה' מביא אתנו אל הארץ הזאת לנפל בחרב נשינו וטפנו יהיו לבז הלוא טוב לנו שוב מצרימה. ויאמרו איש אל אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה. ויפל משה ואהרן על פניהם לפני כל קהל עדת בני ישראל... ויאמר ה' אל משה עד אנה ינאצני העם הזה ועד אנה לא יאמינו בי בכל האתות אשר עשיתי בקרבם. אכנו בדבר ואורשנו ואעשה אתך לגוי גדול ועצום ממנו. ויאמר משה אל ה'... ועתה יגדל נא כח אדני כאשר דברת לאמר. ה' ארץ אפים ורב חסד נשא עון ופסע ונקמה לא ינקמה פקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים. סלח נא לעון העם הזה כגדל חסדך וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד הנה. ויאמר ה' סלחתי כדברך...

#40 במדבר פרק יז (פ' שלח) - וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר. עד מתי לעדה הרעה הזאת אשר המה מלינים עלי את תלונות בני ישראל אשר המה מלינים עלי שמעתי. אמר אליהם חי אני נאם ה' אם לא כאשר דברתם באזני כן אעשה לכם. במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקדיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה אשר הלינתם עלי. אם אתם תבאו אל הארץ אשר נשאתי את ידי לשפן אתכם בה כי אם כלב בן יפנה ויהושע בן נון. וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה והביאתי אתם וידעו את הארץ אשר מאסתם בה. ופגריכם אתם יפלו במדבר הזה. ובניכם יהיו רעים במדבר ארבעים שנה ונשאאו את זנותיכם עד תם פגריכם במדבר. במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום לשנה תשאאו את עונתיכם ארבעים שנה וידעתם את תנואתי....

#41 במדבר שם - ויאמר ה' אל משה עד אנה ינאצני העם הזה ועד אנה לא יאמינו בי בכל האתות אשר עשיתי בקרבם. אכנו בדבר ואורשנו ואעשה אתך לגוי גדול ועצום ממנו. ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים כי העלית בלחך את העם הזה מקרבם. ויאמרו אל יושב הארץ הזאת שמעו כי אתה ה' בקרב העם הזה אשר עין בעין נראה אתה ה' ועננך עמיד עליהם ובעמך ענן אתה הולך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה. והמתה את העם הזה כאיש אחד ויאמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר. מבלתי יכלת ה' להביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע להם וישחטם במדבר. ועתה יגדל נא כח אדני כפי אשר דברת לאמר...

#42 שמות פרק לב (פ' כי תשא) - וידבר ה' אל משה לך רד כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים. סרו מהר מן הדרך אשר צויתם עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלית מארץ מצרים. ויאמר ה' אל משה ראיתי את העם הזה ונהנה עם קשה ערף הוא. ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול. ויחל משה את פני ה' אלקיו ויאמר למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול ובגד חזקה. למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם להרג אתם בהרים ולכלתם מעל פני האדמה שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך. זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ונתתם ארצה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעלם. וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו...

#43 מס' עבודה זרה יז. - אמר אין הדבר תלוי אלא בי, הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו. יצתה בת קול ואמרה: ר"א בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא. בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בכמה שנים, ויש קונה עולמו בשעה אחת.

#44 ליקוטי תורה והש"ס (הקדמה) - סיפר הרה"ק רי"א מזידיטשוב זי"ע ששמע מאביו הקדוש רבי בעריש זצלה"ה, איך ששמע מפי קדשו של הרה"ק רשכבה"ג מו"ה יעקב יצחק מלובלין זצוק"ל, אשר בעת היותו אצל המגיד הקדוש האלקי רבי ר' בער ממעזריטש זללה"ה, שפירש דברי הגמרא 'בכה רבי, ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים', ודקדק, הלא אדרבה היה לו לשמוח שיכולין לקנות העולם הבא בשעה אחת. ותירץ, שהבכיה היתה כי מה נחשב זה העולם הבא שקונים אותו בשעה מועטת, בלתי הסגלת מצוות ומעשים טובים כל ימיו.